

Interventie Be-Loved

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie

Datum: 24 september 2020

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: WiSEducatie (2020).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Be-Loved – Methode Seksuele Vorming voor het christelijk VO'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Inhoud.....	3
Samenvatting	4
Doelgroep.....	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing.....	4
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep	6
1.2 Doel	8
1.3 Aanpak	9
2. Uitvoering.....	14
3. Onderbouwing	20
4. Onderzoek	25
5. Samenvatting Werkzame elementen	28
6. Aangehaalde literatuur	29
7. Praktijkvoorbeeld	31

Samenvatting

De leerlijn Be-Loved stelt (orthodox-)christelijke scholen in staat structureel aandacht te besteden aan seksualiteit en diversiteit en te werken aan de seksuele vorming van leerlingen. Dit gebeurt door de leerlijn op te nemen in het bestaande curriculum en docenten te trainen. Zo komt de school tot een integrale aanpak van het thema seksualiteit.

De interventie bestaat uit 4 lesmodules. Een lesmodule is inzetbaar binnen het daarvoor bestemde leerjaar:

De lesmodules vormen met elkaar één doorlopende leerlijn en worden na implementatie door Weerbaar in Seksualiteit (WiS) (interventie-eigenaar) geëvalueerd met (de uitvoerende docenten en deelnemende leerlingen van) de school. Vervolgens wordt (eventuele) feedback en opmerkingen verwerkt en de leerlijn opgenomen in het curriculum van de school en maakt het vanaf dat moment onderdeel uit van het beleid rondom seksuele gezondheid. De leerlijn is geschikt voor alle niveaus binnen het VMBO en HAVO-VWO.

Doelgroep

Leerlingen van het voortgezet (orthodox-)christelijk onderwijs in de leeftijd van 12-17 jaar binnen het VMBO en HAVO-VWO.

Doel

De leerlingen binnen het voortgezet (orthodox-)christelijk onderwijs hebben meer kennis, communicatieve vaardigheden en een open houding over seksualiteit en relaties waardoor zij beter zijn voorbereid op seksuele gevoelens en seksualiteit.

Aanpak

Door de integrale benadering (in de doorlopende leerlijn van 4 jaren) wordt de school in staat gesteld structureel aandacht te besteden aan seksualiteit en seksuele vorming. De integrale aanpak, implementatie en uitvoering in nauwe samenwerking met WiSEducatie bevordert de zelfredzaamheid van scholen. De training van docenten en het toegankelijke en complete pakket (online beschikbaar) maakt de docent handelingsvaardig.

Materiaal

4 Handboeken voor docenten, 4 werkboeken voor leerlingen, Leskaarten per les, PowerPoint en digi-les per les, ondersteunend beeldmateriaal, online docentenportal.

Onderbouwing

Bij leerlingen binnen het (orthodox-)christelijk onderwijs is er sprake van gebrek aan kennis over seksualiteit. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen onvoldoende vaardigheden en communicatieve mogelijkheden/vaardigheden hebben om uitdrukking te kunnen geven aan (de eigen) seksualiteit en daardoor verhoogd risico lopen op grensoverschrijdend gedrag, ongewenste zwangerschappen en negatieve seksuele ervaringen.

Er is een gebrek aan communicatie over seksualiteit en seksuele diversiteit (Beam, 2019) (Mooiweer, 2018). (Orthodox-)Christelijke Jongeren zijn zich niet voldoende bewust van de eigen normen en waarden en worden weinig gestimuleerd door hun opvoeders om

vragen te stellen en een eigen mening te ontwikkelen. De jongeren hebben een gebrek aan relevante kennis en informatie.

Er is weinig interne motivatie aanwezig om te communiceren over seksualiteit omdat men minder ervaring heeft met eigen inbreng, verantwoordelijkheden en autonomie in vergelijking tot andere jongeren. Er is sprake van een gesloten/onverschillige houding ten aanzien van seksualiteit en seksuele diversiteit. Ook de aanwezigheid van schaamte en schuldgevoelens spelen hierin een rol (Beam, 2019) (De Graaf et al, 2005). Jongeren hebben een gebrek aan (communicatieve) vaardigheden met betrekking tot seksualiteit en seksuele diversiteit.

Vanwege hun conflicterende subcultuur zijn deze jongeren extra kwetsbaar voor beïnvloeding en voor grensoverschrijdend gedrag (Felten, H., et. al, 2009). Juist voor deze jongeren is het belangrijk evenwichtige, heldere informatie te krijgen over bijvoorbeeld seksueel gedrag, seksuele diversiteit en een gezonde seksuele ontwikkeling. Bestaande voorlichtingsmaterialen gaan voorbij aan de heersende normen en waarden in deze subcultuur en vinden geen ingang. Het is belangrijk dat de leerlingen ruimte krijgen om een eigen mening te vormen, zicht te krijgen op de eigen weerbaarheid en te oefenen met seksueel weerbaar gedrag. De interventie brengt een dialoog op gang over (gezonde) seksualiteit in een subcultuur waarin dat als taboedoorbrekend wordt ervaren.

Onderzoek

Er heeft een procesevaluatie plaats gevonden (Kruyswijk, 2013). Uit zowel de enquêtes als ook de interviews met directieleden blijkt dat het de scholen lukt Be-Loved zelfstandig uit te voeren (25 docenten en 479 leerlingen). Het aanbieden van Be-Loved wordt voortgezet binnen de school en is ingebed binnen het curriculum. Zo werkt een school die meewerkte aan de procesevaluatie al voor het derde jaar met het lespakket Be-Loved. Door het lespakket onder te brengen binnen het vak mentoraat wordt de voortgang geborgd. Bijna 85% van de leerlingen geeft aan iets te hebben geleerd van de lessen. De leerlingen geven aan de lessen als interessant en leerzaam te hebben ervaren. Sommigen leerlingen geven aan het wel spannend te hebben gevonden hierover in gesprek te gaan met andere leerlingen, maar het wel als goed te hebben ervaren.

Be-Loved blijft in ontwikkeling. Op basis van jaarlijkse evaluaties worden verbeteringen doorgevoerd in het materiaal (zoals interactieve werkboeken leerlingen 08-2020), implementatieprocessen gekoppeld aan landelijke programma's (zoals de gezonde school) en in nauwe samenwerking met leerlingen gedaan aan innovatie en ontwikkeling (zoals bijv. de ontwikkeling van de educatieve escaperoom, normen en waardenspel (beschikbaar vanaf 09-2020), etc.). Uit interviews met docenten blijkt dat men tevreden is over de (eigen) uitvoering en implementatie. Alle docenten geven aan de (inhoudelijke gespreks)lijn van de lessen te hebben uitgevoerd (Kruyswijk, 2020).

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De leerlijn Be-Loved richt zich op leerlingen binnen VMBO en HAVO-VWO van het (orthodox-)christelijk Voortgezet Onderwijs. Dit kunnen reformatorische scholen zijn of protestants-christelijke scholen. Deze leerlingen hebben veelal de leeftijd van 12-17 jaar.

Intermediaire doelgroep

Docenten in het voortgezet (orthodox-)christelijke onderwijs vormen de intermediaire doelgroep. In sommige gevallen zijn dit exclusief de mentoren, op andere scholen kiest men voor een vaksectie, zoals bijv. biologie, maatschappijleer of levensbeschouwelijke vorming/godsdiens.

Selectie van doelgroepen

In principe kunnen alle (orthodox-)christelijke jongeren in de leeftijd van 12 tot 17 jaar deelnemen aan de lessen Be-Loved. Er zijn geen contra-indicaties wat betreft de primaire doelgroep. Wel wordt er rekening gehouden met de beginsituatie van de leerlingen. Wanneer er weet is van bepaalde problematiek onder de leerlingen, of hier signalen van zijn (zoals bijv. seksueel misbruik), dan stemt de docent de bespreking/ aanpak hierop af. Indien mogelijk kan er bijvoorbeeld met de leerling worden onderzocht op welke manier de lessen voor hem/haar veilig en constructief genoeg kunnen blijven om deel te kunnen nemen.

De school selecteert zelf de docenten die gaan werken met Be-Loved. Vanuit WiSEducatie zijn geen exclusiecriteria opgesteld. Bij de selectie wordt het takenpakket van de docent veelal als uitgangspunt genomen. Is de docent mentor, en worden de lessen geïmplementeerd binnen mentorraat, dan wordt deze docent automatisch geselecteerd. Daarbij wordt rekening gehouden met eventuele persoonlijke omstandigheden van de docent. Een docent kan bijvoorbeeld slachtoffer zijn van seksueel geweld en aangeven het emotioneel te belastend te vinden om deze lessen te verzorgen. Tijdens de voorbereiding is deze mogelijkheid besproken met de school en is onderzocht welke manieren er zijn om daarop te anticiperen. De lessen worden in zo'n geval overgenomen door een vertrouwenspersoon of andere docent. Elke docent die werkt met de materialen van Be-Loved neemt deel aan de training voor docenten (verplicht onderdeel van het aanbod).

Betrokkenheid doelgroep

Sinds 2009 is er een samenwerking tussen WiS en het (orthodox-)christelijk VO. In samenwerking met een team docenten, leerlingen en betrokkenen is de leerlijn Be-Loved ontwikkeld en sindsdien doorontwikkeld in samenwerking met doelgroep (leerlingen) en betrokken intermediairs (docenten).

Start ontwikkeling

Bij de start van de ontwikkeling zijn drie focusbijeenkomsten gehouden met in totaal 20 leerlingen waarin seksuele voorlichting centraal stond. Hieruit zijn door hen belangrijke elementen geformuleerd waar seksuele voorlichting volgens hen aan zou moeten voldoen (gelijkwaardigheid, interactie, open vragen, etc). Deze elementen zijn als uitgangspunt genomen voor de ontwikkeling van de leerlijn. Een groep van acht docenten met ervaring

en relevante achtergrond op het gebied van seksuele vorming hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de leerlijn door (tussentijdse) feedback, suggesties en pilots uit te voeren met leerlingen met het concept materiaal als uitgangspunt. Deze pilots werden geëvalueerd door de docent met de betreffende klas en tijdens groepsbijeenkomsten met de docenten en WiSEducatie. Op basis hiervan is de definitieve leerlijn tot stand gekomen.

Actualisatie leerlijn

Ieder jaar vinden er focusbijeenkomsten plaats met een tiental leerlingen waarin geprobeerd wordt per locatie van verschillende niveaus leerlingen te werven. Op basis van de uitkomsten van de evaluatie worden er aanpassingen gedaan in het ondersteunend beeldmateriaal, de vormgeving of de keuze voor onderwerpen. Dit draagt bij aan de herkenbaarheid van thema's/ materialen voor de leerlingen.

Na elke lessenreeks vullen de leerlingen een (online) evaluatieformulier in. De uitkomsten geven een beeld van de mate van tevredenheid over de lessen Be-Loved. De resultaten hiervan worden verwerkt in aanpak van de lessen en de training voor de docenten. Aandacht voor effectieve communicatie is op basis van deze evaluaties bijvoorbeeld toegevoegd aan de docententraining en sindsdien een vast onderdeel.

Jaarlijks worden de materialen, aanpak en werkwijze met de uitvoerende docenten geëvalueerd door middel van een mondelinge en/of online evaluatie.

Van alle samenwerkende scholen hebben in ieder geval 20 verschillende schoollocaties de afgelopen jaren een bijdrage geleverd aan de doorontwikkeling van het materiaal. Per locatie zijn concrete ontwikkelpunten/verbeterpunten gecommuniceerd door leerlingen en/of docenten. Deze worden verwerkt in de algemene leerlijn.

Overzicht ontwikkeling n.a.v. verbeterpunten die zijn doorgevoerd o.b.v. evaluaties met (intermediaire) doelgroep 2010-2020 (naast de standaard update die jaarlijks plaats vindt):

2012-2013: Uitbreiding in de leerlijn (VMBO) met mogelijkheden tot verdieping ten behoeve van de HAVO-VWO leerlingen; ontwikkeling aparte werkboeken voor leerlingen; toevoeging van thema's voorbehoedsmiddelen, lichamelijke ontwikkeling.

2013-2014: ontwikkeling twee aparte leerlijnen (VMBO en HAVO/VWO), update vormgeving handleiding, werkboeken, powerpoints en filmpjes

2014-2015: update inhoudelijk op benadering thema seksuele diversiteit, geloof en seksualiteit met meer aandacht voor wijze van communicatie n.a.v. feedback commissie; ontwikkeling van digi-lessen, ontwikkeling online portal voor docenten, van vraaggerichte benadering naar combinatie van vraag- en aanbodgerichte benadering vanuit WiSEducatie naar de scholen. WiSEducatie stuurt de scholen meer inhoudelijk door actiever zich op te stellen na het afronden van de implementatiefase.

2015-2016: Ontwikkeling en update training docenten: toevoeging onderdeel communicatie en persoonlijke vorming.

2016-2017: Vertaling module 1 en 2 in Engels tbv tweetalig onderwijs op samenwerkende scholen

2017-2018: Update vormgeving materialen, ontwikkeling vervangende interactieve les over shame-sexting (educatieve escaperoom 'Het stopt bij jou!')

2018-2019: Aanpassing leerlijn van 5 lessen per module naar 4 lessen, waarbij de leerlijn compacter is vormgegeven, er meer keuze-mogelijkheden zijn voor docenten en het resterende materiaal beschikbaar is gesteld op de portal.

2019-2020: Ontwikkeling interactieve werkboeken

1.2 Doel

Hoofddoel

Leerlingen (12-17 jaar) binnen het voortgezet (orthodox-) christelijk onderwijs (VMBO en HAVO/VWO) zijn beter voorbereid op seksuele gevoelens en seksualiteit en zijn in staat hierover open te communiceren.

Intermediaire Doelgroep

Hoofddoel

Na afloop van de training/ deskundigheidsbevordering is de kennis en de handelingsbekwaamheid van de docent vergroot met betrekking tot het bespreekbaar maken van seksualiteit bij de leerlingen en te werken aan seksuele vorming.

Subdoelen

Leerlingen verwerven meer kennis, communicatieve vaardigheden en een open houding over seksualiteit en diversiteit. *Doelen zijn gelijk voor zowel HAVO/VWO als VMBO.*

Kennis

1. De leerlingen hebben op hoofdlijnen kennis van seksualiteit*.
2. De leerlingen hebben kennis over vooroordelen, stereotypen, tolerantie en emancipatie.
3. De leerlingen hebben kennis over welke betekenis seksualiteit heeft in de Bijbel.
4. De leerlingen weten van ieders recht op eigen mening.

Open houding

5. De leerlingen zijn zich bewust van de invloed van sociale druk van anderen, de media, porno, cultuur, religie, sekserolopvattingen, sekserolverwachtingen en gedrag.
6. De leerlingen hebben met het oog op de eigen seksuele gezondheid zicht op hun eigen (seksuele) wensen en grenzen.
7. De leerlingen zijn zich bewust van de verschillen en overeenkomsten tussen de eigen subcultuur en de rest van de samenleving.
8. De leerlingen erkennen dat grensoverschrijdend gedrag altijd onacceptabel is.
9. De leerlingen accepteren dat er fundamentele verschillen van inzicht zijn die niet kunnen/hoeven worden opgelost.
10. De leerlingen hebben aandacht voor seksuele diversiteit.
11. De leerlingen staan negatief tegenover homo-negativiteit.

Communicatieve vaardigheden

12. De leerlingen kunnen informatiebronnen raadplegen die hen ter beschikking staan.
13. De leerlingen onderzoeken kritisch de beeldvorming rond sekse, gender, seksualiteit en seksuele geaardheid in o.a. de media en binnen de eigen cultuur.
14. De leerlingen maken hun opvattingen en attitudes m.b.t. seksualiteit bespreekbaar.
15. De leerlingen kunnen de eigen (seksuele) grenzen en wensen aangeven door (non-)verbale communicatie.
16. De leerlingen kunnen grensoverschrijdend gedrag herkennen en weten daarmee om te gaan.
17. De leerlingen kunnen de betekenis die seksualiteit heeft in de Bijbel voor het eigen handelen verwoorden.

*o.a. in de breedte over de thema's: lichamelijke ontwikkeling, zelfbeeld, relationele vorming, seksuele diversiteit, (online) seksueel gedrag, seksuele weerbaarheid, conceptie en anticonceptie, soa's, normen en waarden.

Subdoelen Intermediaire Doelgroep:

Hoofddoel: De docent is in staat om de kennis, houding en vaardigheden van de leerlingen ten aanzien van relaties en seksualiteit te vergroten.

Subdoelen:

Kennis

1. De docent is in op de hoogte van de leefwereld van jongeren en van de thema's die aan de orde komen.
2. De docent heeft kennis over de thema's seksualiteit, genderrollen en weerbaarheid of weet de benodigde informatie op te zoeken.

Attitude

3. De docent heeft oog voor verschillende opvattingen en ervaringen van jongeren (op het terrein van seksualiteit, genderrollen en weerbaarheid) en kan ruimte geven aan en rekening houden met diverse achtergronden (sekse, etniciteit, seksuele oriëntatie, religie, e.d.).
4. De docent is zich bewust van zijn/haar eigen normen en waarden op het gebied van seksualiteit en relaties.

Vaardigheden

5. De docent is in staat om adequaat om te gaan met gevoeligheden die kunnen spelen in een groep jongeren.
6. De docent voert, stimuleert en begeleidt gesprekken en discussies over seksualiteit, genderrollen en weerbaarheid met een open niet veroordelende houding.
7. De docent is in staat om overzicht te behouden tijdens de uitvoering van de lessen Be-Loved en gespreksregels te handhaven zonder autoritair te zijn.
8. De docent is in staat om een open gesprek te voeren waarin eventuele misvattingen worden gecorrigeerd.
9. De docent is met collega's in gesprek over hoe seksualiteit bespreekbaar te maken onder leerlingen.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

Proces

Be-Loved is een doorlopende leerlijn die bestaat uit vier modules die elk in een ander leerjaar gegeven worden. Elke module bestaat uit vier lessen van een lesuur. De school kiest met Be-Loved voor een doorlopende leerlijn seksuele vorming voor leerjaar 1-4 binnen het VMBO en/of HAVO-VWO. De school maakt ruimte in het rooster zodat de lessen Be-Loved gegeven kunnen worden. Het is van belang dat hierover enige vorm van communicatie is geweest met (pleeg)ouders.

Het hele proces van voorbereiding tot start van implementatie duurt gemiddeld 1,5-2 jaar. WiSEducatie blijft na dit proces betrokken op de uitvoering van Be-Loved op de school.

Werving

WiSEducatie voert geen wervingsactiviteiten uit. De scholen die zich aanmelden komen via hun eigen netwerk terecht bij WiSEducatie met de vraag om hen te ondersteunen in het vormgeven van seksuele vorming op de school.

Leerlijn

De docent geeft aan de hand van een handboek de lessen in het eigen leslokaal met

behulp van de ondersteunende digitale materialen. De thema's worden uitgediept aan de hand van schriftelijke informatie, filmpjes, verwerkingsopdrachten en groepsopdrachten. De leerlingen werken gedurende de lessen uit een werkboek voor leerlingen. Een gemiddelde klas bestaat uit 25 leerlingen, jongens en meisjes. Ongeveer 75% van de tijd zal er in groepsverband worden gewerkt. De rest van de tijd worden er individuele werkvormen of werkvormen voor duo's aangeboden die de leerling onder andere aanzetten tot zelfevaluatie en zelfreflectie. Zoals aan de hand van vragenlijsten, testjes en huiswerkopdrachten. Bij sommige huiswerkopdrachten worden ouders betrokken.

Niveaus

De leerlijn is beschikbaar voor twee niveaus. De leerlijn is oorspronkelijk ontwikkeld voor het VMBO (2010). Al snel ontstond de wens bij de scholen om het materiaal in te zetten binnen HAVO/VWO. In eerste instantie is gekozen voor uitbreiding van de bestaande leerlijn, vanwege de geringe aanpassingen, maar om tegemoet te komen aan de wens van docenten (praktisch) is er sinds 2013-2014 een aparte leerlijn beschikbaar voor HAVO/VWO. De veranderingen voor de HAVO/VWO versie zijn in samenwerking met HAVO-VWO docenten aangebracht. Hoewel er sprake is van twee aparte leerlijnen, zijn de doelen hetzelfde. De wijze waarop de doelen worden bereikt kan echter verschillen. Zie bijvoorbeeld module 3, les 4: afhankelijkheid. In de VMBO-versie wordt in deze les het onderwerp afhankelijkheidsrelaties, grenzen in relaties en loverboy-problematiek besproken. In de HAVO-VWO versie wordt ditzelfde doel bereikt door daaraan een stuk verdieping toe te voegen door het thema in de bredere context te plaatsen van (internationale) mensenhandel en prostitutie.

Maatwerk

Leerlijn

Het is mogelijk om (vooraf of achteraf) maatwerk te leveren voor een school. Dit maatwerk betreft met name de opbouw van de thema's. Zo is het mogelijk dat bepaalde thema's verplaatst worden van les 2 naar les 4, omdat dan de leerlijn beter aansluit bij de lessen van biologie die parallel lopen. Er worden geen inhoudelijke aanpassingen gedaan. Het is enkel mogelijk om een andere vertaling van de bijbel op te laten nemen.

Training/intervisie/supervisie

Hier is het mogelijk maatwerk te leveren. Er is een basistraining die aangevuld wordt met thema's die relevant zijn voor de school, denk aan extra aandacht voor omgaan met taboe's, weerstanden, eigen vorming (docent), persoonlijke vorming, seksuele diversiteit, etc. Tijdens de voorbereidingsfase wordt duidelijk welk maatwerk hierin gewenst is.

Schema Implementatie Be-Loved

<i>Vorbereidingsfase</i>				
				<ul style="list-style-type: none"> • Overleg WiS met school over implementatie Be-Loved • Vorbereidingen t.b.v. implementatie • Training docenten (per module, 1 dagdeel) • Ouderavond (door school/ Wis) (optioneel)
<i>Uitvoeringsfase*</i>				
Klas	Module	Aantal lessen	Tijd (50 min. per les)	Leeftijd leerlingen
1	1. What's Love	4	3 uur 20 min.	11-12 jaar

2	2. You're Beautiful!	4	3 uur 20 min.	13-14 jaar
3	3. Stay Strong	4	3 uur 20 min.	14-15 jaar
4	4. Together	4	3 uur 20 min.	15-16 jaar

- Ondersteuning en advisering door WiS ter bevordering van de uitvoering
- Uitvoering van lessen Be-Loved
- Evaluatie leerlingen (online)
- Evaluatie docenten (online, tijdens uitvoering Be-Loved)
- Evaluatie- en adviesgesprek directie/team coördinatoren
- Deskundigheidsbevordering (specifieke thema's als diversiteit, seksueel misbruik, e.d.)
- Intervisie (optioneel)

Implementatiefase (jaarlijks)

- Jaarlijkse oplevering up-to-date materiaal
- Structurele inbedding binnen het curriculum van de school, waarmee de jaarlijkse uitvoering van vier lessen op de langere termijn is geborgd en daarmee onderdeel wordt van het beleid wat de school voert rondom seksuele gezondheid.
- Jaarlijkse evaluatiemomenten met coördinatoren, docenten en leerlingen
- Structurele ondersteuning vanuit WiSEducatie op aanvraag: intervisie, supervisie, aanbieden vervangende les shame-sexting

Inhoud van de interventie

Opbouw Leerlijn Be-Loved

Leerjaar Thema

Klas 1- Module 1: What's Love: vier lessen

Algemene seksualiteit & eigen seksualiteit

Thema's als verschillen tussen jongens en meisjes, veranderingen, eigenwaarde, grenzen en grooming.

Klas 2 - Module 2: You're Beautiful!: vier lessen

Maatschappij & weerbaarheid

Thema's als uiterlijk, kleding, grenzen, nee zeggen, zelfwaardering en (shame-)sexting.

Klas 3 – Module 3: Stay Strong: vier lessen

Relaties

Thema's als verkering, internetseks, afhankelijkheidsrelaties, loverboy en mensenhandel, misbruik, huiselijk geweld en single zijn.

Klas 4 – Module 4: Together: vier lessen

Seksualiteit

Thema's als homoseksualiteit, mythes, porno, dwang, seksualiteit in relaties, huwelijk en relatie.

Naast de lessen beschikken de leerlingen over een werkboek waarin informatie wordt gegeven en de (huiswerk)opdrachten te vinden zijn. De communicatie over seksualiteit/diversiteit wordt gestimuleerd door groepsgesprekken en het gebruik van beeldfragmenten.

Inhoud

Om de gesprekken tijdens de lessen goed te laten verlopen zijn er bij de werkvormen 'groepsgesprek' vragen opgenomen die de docent kan stellen om het gesprek te openen/sturen. Door duidelijke doelen en conclusies te koppelen aan het groepsgesprek weet de docent waar het gesprek toe moet leiden en kunnen bepaalde aannames en mythes worden ontkracht. Het materiaal sluit aan bij de belevingswereld van (orthodox-)christelijke leerlingen. Zo is er aandacht voor wat de Bijbel zegt over seksualiteit en worden de normen en waarden die leven binnen de christelijke cultuur als vertrekpunt genomen voor de benadering van bepaalde onderwerpen (bijv. bij thema's relaties, groepsdruk: 'als je iemand zwanger maakt moet je met diegene trouwen'). Bepaalde misvattingen kunnen daardoor worden ontkracht (zoals bijv. bij het thema homoseksualiteit: homoseksualiteit is (g)een ziekte).

Nadruk op persoonlijke vorming sinds 2014-2015

Door de nadruk die Be-Loved legt op persoonlijke vorming ontstaat er ruimte voor jongeren om zich (kritisch) te kunnen verhouden tot de context waarin zij leven zoals bijv. bij de vooronderstelling dat men wacht met seks voor het huwelijk. Wáárom zou je wachten met seks, is een onderdeel waarin de leerlingen nadenken over redenen om wel of niet te wachten met seks. Tijdens de training voor docenten wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan hoe ruimte te creëren voor jongeren voor de ontwikkeling van de eigen mening door met name oordeel loos te communiceren vanuit gelijkwaardigheid.

Het heeft niet de 'abstinence only' insteek maar kiest ervoor om 'comprehensive sex education' te volgen (Kirby, 2008; Azoulay, 2018). Er is daarom ook aandacht voor het onderwerp veilig vrijen, gebruik van voorbehoedsmiddelen en het aangeven van grenzen. Door het uitvoeren van de lessen zoals weergegeven in het handboek worden de daarvoor opgestelde doelen behaald. Alle lessen uit de leerlijn dienen te worden uitgevoerd.

Docententraining

Door het volgen van de docententraining zijn de docenten in staat om de lessen Be-Loved uit te voeren. Tijdens deze vier uur durende training staat het werken aan seksuele vorming centraal. Door de docententraining worden de doelen uit de lessen Be-Loved behaald doordat docenten voldoende zijn voorbereid door de training. Hierdoor worden ze in staat gesteld om oordeel loos te communiceren met leerlingen, wat nodig is om een open houding en open communicatie te bevorderen van leerlingen.

De training is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Introductie – aanbod WiS (kennismaking en inzicht)
- Leerlijnen – inhoud en werkwijze (inzicht)
- Werken aan Seksuele vorming (theorie en praktijk)
- Jongeren en seksualiteit – achtergrondinformatie en actualiteiten (theorie)
- Seksuele vorming binnen het onderwijs (theorie en zelfreflectie door docent)
- Communicatie (theorie, zelfreflectie door docent en praktijk)
- Rol docent (zelfreflectie door docent en praktijk)

Duurzame implementatie

WiSEducatie werkt er samen met betrokkenen van de school ernaartoe, dat scholen zelfstandig aan de slag kunnen met seksuele vorming. De leerlijn wordt ingebed binnen een breder kader zowel binnen het vaste curriculum als ook in beleid. WiSEducatie stimuleert scholen om breder te werken aan een veilige school op het gebied van seksualiteit en sociale veiligheid. Zo worden er posters beschikbaar gesteld rondom verschillende thema's (homoseksualiteit, grenzen/wensen) die opgehangen kunnen worden in de omgeving, worden conciërges uitgenodigd bij de training voor docenten vanwege hun sleutelpositie als eerste (praktische) aanspreekpunt voor leerlingen, creëert

WiSEducatie een netwerk voor coördinatoren waarin uitwisseling plaats vindt op zowel beleidsmatig gebied als de praktische uitvoering van seksuele vorming. De werkwijze van WiSEducatie sluit hiermee naadloos aan bij de GezondeSchool aanpak. WiSEducatie heeft alle samenwerkende scholen gestimuleerd zich aan te sluiten bij de gezonde school aanpak en neemt daarin een adviserende en ondersteunende rol in voor de scholen.

Aanvullend

Via de online portal ontvangt de uitvoerende docent aanvullende informatie over recente ontwikkelingen/gebeurtenissen of onderzoeken die gerelateerd zijn aan seksualiteit en relaties.

Educatieve Escaperoom 'Het stopt bij jou' Sexting – alternatief les 3 module 2
In plaats van les 3: Sexting, module 2 kan de school ook WiS uitnodigen om de Educatieve escaperoom 'Het stopt bij jou' over Shame-Sexting aan te bieden.

Ouderbetrokkenheid

Ouderavond

WiS biedt scholen aan om een ouderavond te verzorgen. Doel van de ouderavond is de handelingsvaardigheid van ouders te verbeteren op het gebied van seksuele vorming en ouders te stimuleren om de lessen Be-Loved te ondersteunen door hun betrokkenheid daarop te tonen bij de leerlingen. WiSEducatie biedt deze ouderavond in samenwerking met de school aan, veelal met de zorg coördinator/orthopedagoog en een uitvoerende docent Be-Loved. De ouderavond geeft ouders inzicht in de leerlijn, en voorziet hen van informatie over hoe te werken aan de seksuele vorming van hun kind. Er is veel aandacht voor praktijkverhalen. In de meeste gevallen is de avond opgebouwd uit twee delen waarin het eerste deel ouders worden geïnspireerd en in het tweede deel de ouders met elkaar in gesprek gaan waarna na afloop ze in de gelegenheid worden gesteld hun vragen te stellen aan de docent/medewerker WiSEducatie en/of de orthopedagoog van de school.

Opdrachten Be-Loved

In de leerlijn Be-Loved zijn opdrachten opgenomen die ouders betrekken en waarmee een gesprek wordt geïnitieerd tussen leerling en zijn/haar ouders.

Op de hoogte van Be-Loved

De school brengt vóórdat de lessen Be-Loved worden uitgevoerd de ouders op de hoogte van de lessen als ook van de inhoud ervan.

Scholen zijn echter niet verplicht om deze ouderavond door Wis te laten verzorgen. Scholen kunnen ook zelf een ouderavond verzorgen, waar zij de aanleiding en keuze voor het lespakket toelichten.

2. Uitvoering

Materialen

Algemeen

Wervingsmaterialen: flyer lesmethode Be-Loved, flyer aanbod WiS en flyer Educatieve escaperoom Het stopt bij jou' over Shame-Sexting (gratis op te vragen bij WiS)

Module 1-4: (per module)

- Handboek docenten: bestaat uit twee delen: DENK-deel: uitleg context ontwikkeling: beschrijving probleem en aanpak (1) en LESSEN-deel: uitgewerkte lessen: per onderdeel een uitgebreide beschrijving van de uitvoering (2), achtergrondinformatie: van de te behandelen thema's in de module (2).
- Werkboek leerlingen: verwerkingsopdrachten bij de lessen (vanaf september 2020 interactief)
- Leskaart per les met daarop per les de doelen, aanpak en onderdelen als ook een overzicht van de betreffende module
- PowerPoint presentatie per les
- Digi-les per les
- Ondersteunend beeldmateriaal: o.a. filmpjes en beeldfragmenten.
- Eigen online omgeving per docent op de portal wiseducatie.nl.

Elke module is leeftijdsadequaat ontwikkeld. Zowel de benadering als verwerking is aangepast aan de ontwikkelingsfase en vorming die past bij de betreffende leeftijdsfase.

Kosten

Voor alle materialen geldt dat deze onderdeel uitmaken van de lesmethode en uitsluitend aan te schaffen zijn bij Weerbaar in Seksualiteit. De school kan hiervoor een (jaarlijkse) licentie afsluiten voor € 1,95 per leerling per jaar. De docententraining kost € 595 (met een max. aantal deelnemers van 22).

WiSEducatie is een onafhankelijke organisatie.

Locatie en type organisatie

De leerlijn Seksuele Vorming wordt aangeboden binnen het Voortgezet Onderwijs. De interventie wordt binnen een daarvoor uitgekozen vak aangeboden. De school bepaalt (in overleg met WiS) binnen welk lesaanbod dit ingebed zal worden. In de meeste gevallen wordt er gebruik gemaakt van de mentoruren, maar ook binnen de vakken levensbeschouwelijke vaardigheden, biologie of maatschappijleer kan het worden ondergebracht. De lessen worden uitgevoerd in het eigen lokaal van de docent en tijdens reguliere lessen.

Het voortgezet onderwijs kent in haar totaliteit ruim 950.000 leerlingen (CBS,2020). Het lespakket Be-Loved richt zich primair op leerlingen op VMBO/ HAVO/VWO (leerjaren 1 – 4) binnen het (orthodox-)christelijk onderwijs. Deze leerlingen hebben veelal de leeftijd van 12-17 jaar. Het (orthodox-)christelijke voortgezet onderwijs kent ongeveer 35.000 leerlingen. Zij wonen verspreid door heel Nederland.

In schooljaar 2019/ 2020 hebben naar schatting 24.000 leerlingen binnen het (orthodox-)christelijk voortgezet onderwijs lessen van Be-Loved ontvangen op 27 verschillende locaties verspreid over de Bible-Belt*. De Naar verwachting zal dit in schooljaar 2020/2021 stijgen tot 30.000 leerlingen. Door uitbreiding naar de o.a. de volgende

plaatsen: Staphorst, Goes, Krabbendijke, Middelburg, Vlissingen, Urk en Kampen. Met deze uitbreiding worden vrijwel alle scholen, waar orthodox-christelijk onderwijs wordt aangeboden in Nederland, bereikt.

**(orthodox-)christelijke jongeren zijn woonachtig in heel Nederland. In bepaalde regio's concentreren bepaalde gemeenschappen uit specifieke kerkgenootschappen zich. Deze gebieden worden ook wel aangeduid met 'de Bijbelgordel' ('Bible-Belt'). De Bible-Belt is een aanduiding voor de geografische band in Nederland, die loopt van het westen van Overijssel naar Zeeland. Hier wonen relatief veel bevindelijk gereformeerden.*

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De docent voert de lessen zelfstandig uit, met ondersteuning vanuit de school of Weerbaar in Seksualiteit. De ondersteuning vanuit WiS kan bestaan uit intervisie, coaching, begeleiding, evaluatiegesprekken, advies.

Training:

De docenten nemen deel aan de training voor docenten. In deze training wordt de docent wegwijz gemaakt in de materialen en wordt er geoefend met de uitvoering van de lessen. Een docententraining vormt een verplicht onderdeel van het aanbod. Per module worden de docenten getraind. Bijv. de mentoren van klas 2 ontvangen een training specifiek gericht op het aanbieden van module 2 (met daarbij oog voor de plek die module 2 inneemt in de gehele leerlijn). Doel is het bevorderen van goed gebruik van Be-Loved. De training wordt verzorgd door een trainer van WiS, soms in samenwerking met een docent die ervaring heeft met het uitvoeren van de lessen.

Voor de methodiek in de training vormen de volgende trainingscomponenten de leidraad: Delen van 'good practices' op andere scholen; oefenen van vaardigheden in gesimuleerde situaties; feedback tijdens uitvoering, coaching van de geleerde vaardigheden in de praktijk.

Bijna alle respondenten van de procesevaluatie (24 van de 25) geven aan dat de training om docenten voor te bereiden op het geven van de lessen van Be-Loved, voor hen toereikend is geweest.

Het is belangrijk dat de docent:

- Ervaring heeft in het begeleiden van groepen en bekend is met de doelgroep (reformatorische jongeren in de leeftijd van 11 tot 17 jaar).
- Gesprekken en discussies over seksualiteit, genderrollen en weerbaarheid met een open niet veroordelende houding, kan stimuleren en begeleiden.
- Op de hoogte is van de leefwereld van jongeren en van de thema's die aan de orde komen. Een faciliterende, ondersteunende rol kan vervullen.
- In staat is overzicht te behouden en gespreksregels te handhaven zonder autoritair te zijn.
- Kennis heeft over de thema's seksualiteit, genderrollen en weerbaarheid of de benodigde informatie weet op te zoeken.
- Oog heeft voor verschillen tussen jongeren in opvattingen en ervaringen op het terrein van seksualiteit, genderrollen en weerbaarheid, ruimte kan geven aan deze verschillen en rekening kan houden met diverse achtergronden (seksue, etniciteit, seksuele oriëntatie, religie, e.d.).
- Bewust is van zijn/haar eigen normen en waarden op dit gebied en gevoeligheden die kunnen spelen in een groep jongeren.

Tijdens de uitvoering van de lessen is WiS beschikbaar voor persoonlijke feedback op de gegeven lessen en het ontwikkelen van verbeterplannen voor toekomstige lessen. Inmiddels zijn er tussen 750-800 docenten getraind. De lessen worden in de meeste gevallen aangeboden door de mentoren. Dit heeft ermee te maken dat de lessen Be-Loved goed aansluiten bij het karakter van mentorlessen.

Kwaliteitsbewaking

Inhoud leerlijn

Het accent van Be-Loved ligt vooral op kennisoverdracht, discussie en meningsvorming over seksualiteit en aan seksualiteit gerelateerde (gevoelige) onderwerpen. De kwaliteit van de kennisoverdracht is geborgd doordat deze is opgenomen in de handleiding. De discussie en meningsvorming zijn voor een deel afhankelijk van de didactische en methodische vaardigheden van de professional. Deze competenties verschillen per professional. Wel is de gesprekslijn waarheen de discussie moet leiden vastgelegd in de handleiding door gespreksvragen, doelen en de conclusie van het groepsgesprek op te nemen. Er zijn vragen opgenomen die worden gebruikt om de discussie in te zetten en mogelijke conclusies richting te geven (zie bijv. onderdeel Help, wat nu? Over sexting, pag. 40, handboek docenten module 2). Tijdens de voorbereidingsfase en de training van docenten is door WiS uitvoerig nadrukkelijk aandacht besteed aan de competenties van de professional en het belang van volgen van deze leidraad.

Elke beschrijving van een les begint met onderstaande oproep aan de docent:

Let op: lees de stukjes onder 'Vertel' goed door. Daar wordt de gewenste lijn van het gesprek weergegeven. Het is belangrijk dat deze lijn wordt gevolgd zodat bepaalde mythes en aannames worden ontkracht en doelen worden behaald.

Verplichte training docenten

Voordat een school overgaat tot uitvoering van de lessen vindt de training van docenten plaats. In de training staat zowel het werken aan seksuele vorming als communiceren over seksualiteit centraal.

Tijdens de uitvoering van de lessen is het mogelijk dat WiSEducatie intervisiemomenten faciliteert waarbij een medewerker van WiSEducatie aanwezig is. De ondersteuningsvraag vanuit de school is leidend en bepaalt of WiSEducatie intervisie/supervisie faciliteert. Ook is het mogelijk om een les uit de modules te laten verzorgen door een medewerker van WiS, mits dit niet op structurele basis plaatsvindt bij dezelfde docenten.

Materiaal

WiS biedt alle materialen aan op de eigen online docentenportal van www.wiseducatie.nl. Hierdoor hebben de docenten elk jaar de beschikking over actueel materiaal wat jaarlijks wordt geüpdatet. In september wordt de nieuwe versie geüpload en docenten geïnformeerd over de beschikbaarheid.

De materialen zijn beschikbaar voor de scholen die een licentie hebben afgenomen. Ze zijn niet beschikbaar voor andere partijen en/of particulieren.

De modules zijn niet los verkrijgbaar. Ze worden beschikbaar gesteld in een doorlopende leerlijn.

Monitoring

Door school

1. Het bespreken van de voortgang tijdens teamoverleg.

2. Intervisie (optioneel)
3. Individuele gesprekken door leidinggevenden met docenten over de uitvoering van de lessen (optioneel).

Door WisEducatie

1. Standaard evaluatie door WIS met uitvoerende docenten en de coördinator seksuele vorming in de betreffende school: Na uitvoering vindt er altijd een evaluatie plaats met WiS en school. Deze evaluatie kent een vaste opbouw. Een evaluatiegesprek duurt 1,5-2 uur.
2. Deskundigheidsbevordering. (optioneel) Voorjaar 2019 stond bijv. het thema: 'Seksuele intimidatie' op de agenda. Tijdens deskundigheidsbevorderingen wordt er dieper op thema's ingegaan.
3. Evaluatie met leerlingen.

Na de les vult de docent een online evaluatievragenlijst in. De coördinator ziet erop toe dat deze wordt ingevuld door de docenten in het team. De resultaten van de vragenlijsten komen ook binnen bij WiS. WiS monitort de evaluatie op afstand. De coördinator brengt verslag uit op een algemene evaluatiebijeenkomst tussen een medewerker van WiS en de school. Tijdens deze evaluatie wordt a.d.h.v. de volgende punten het uitvoeringsproces geëvalueerd: voorbereiding (training), uitvoering van het lesprogramma, sterke/zwakke punten van uitvoering, participatie leerlingen, formuleren van aandachtspunten/verbeterpunten, begeleiding voor docenten. De resultaten van de online vragenlijsten worden besproken. De medewerker van WiS doet suggesties en aanbevelingen wat betreft de uitvoering. Daarin is specifieke aandacht voor het verloop van de groepsgesprekken. Naar aanleiding van deze evaluatie kunnen aanpassingen worden gedaan in de uitvoering. Aanpassingen kunnen zijn: de periode waarin de lessen worden verzorgd, begeleiding van docenten of het aanbieden van deskundigheidsbevordering over een specifiek thema.

Randvoorwaarden

- De school stelt een coördinator aan die het aanspreekpunt is vanuit de school voor WiSEducatie en mandaat heeft vanuit de school om het proces te begeleiden en leiden namens de school.
- De school roostert vier jaar lang de lessen Be-Loved in.
- De school verzorgt de communicatie richting ouders en docenten.
- Er is overleg tussen WiS en de uitvoerende school met betrekking tot implementatie, intervisie en evaluatie.
- Training en deskundigheidsbevordering van docenten ter ondersteuning van de uitvoering van de lessen.
- De docent onderschrijft de uitgangspunten en doelstellingen van Be-Loved, volgt de leidraad van de les en erkent het belang van evalueren.
- Scholen hebben mogelijkheden tot het bieden van nazorg voor de leerlingen die verder willen praten of vragen hebben over negatieve ervaringen, bijvoorbeeld seksueel misbruik. In de vorm van schoolmaatschappelijk werk, intern begeleiders en/of externe zorgaanbieders. Deze zijn op de hoogte van de uitvoering en inhoud van de lessen.

Implementatie

Het systeem voor implementatie verschilt per school hoewel er wel een aantal vaste onderdelen zijn die doorlopen dienen te worden. In nauwe samenwerking met bestuur, directie en uitvoerende docenten wordt de implementatie doorlopen.

WiSEducatie

Bij het werk van WiSEducatie zijn in totaal 7 trainers, 2 ontwikkelaars, 1 vormgever en 1 technische ondersteuner betrokken. De trainers verzorgen de trainingen op de scholen

als ook de educatieve escaperoom 'Het stopt bij jou!'. Alle medewerkers zijn minimaal HBO geschoold, beschikken over ruime ervaring met jongeren en hebben affiniteit met het onderwerp seksualiteit en relaties. De procesbegeleiding, implementatie en evaluatie wordt verzorgd door twee vaste medewerkers die ook verantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van de materialen.

Werving: de scholen zijn in de meeste gevallen mondeling (door collega's en andere VO-scholen) op de hoogte gebracht van het bestaan van Be-Loved. In de meeste gevallen wordt WiS door de school benaderd voor meer informatie over Be-Loved. Er zijn diverse referenten (coördinatoren van andere scholen die inmiddels werken met de doorlopende leerlijn) beschikbaar die geregeld worden geraadpleegd door nieuwe scholen.

Proces van implementatie

Vorbereidingsfase

Voordat de school overgaat tot de aanschaf van het lespakket zijn er verschillende overlegmomenten tussen betrokkenen/directie en WiS. Het overleg spitst zich toe op de aanleiding van het gebruik van de leerlijn, de inhoud van het leerlijn, de wijze van benadering van de jongeren over het thema seksualiteit en het inbedden binnen de school. De docenten worden getraind door WiS, ontvangen een inlog op de digitale leeromgeving van wiseducatie.nl en de ouders worden door de school ingelicht over de lessen Be-Loved.

Voordat de lessen worden uitgevoerd worden ouders per brief, opgesteld door de school, op de hoogte gesteld van de lessen Be-Loved. In deze brief staat kort de aanleiding en de inhoud van de lessen Be-Loved beschreven. Daarnaast worden ouders opgeroepen de lessen te ondersteunen.

Uitvoeringsfase:

Tijdens de uitvoering van de lessen Be-Loved zijn de medewerkers van WiSEducatie beschikbaar ter ondersteuning en advisering van de docenten. De vier lessen, van elk één lesuur, worden door de docent uitgevoerd. Indien gewenst neemt de docent deel aan intervisie op ontvangst supervisie van de coördinator en/of WiSEducatie. Elke reeks lessen wordt afgesloten met een evaluatie onder de leerlingen (online-schriftelijk door docenten) (focusbijeenkomst WiS). Daarnaast evalueert de docent de uitvoering van de lessen (mondeling met een medewerker van WiSEducatie, online). Er volgt jaarlijks een evaluatie- en adviesgesprek met directie/coördinator om de voortgang van de leerlijn te bespreken. De mogelijkheid voor deskundigheidsbevordering (specifieke thema's als diversiteit, seksueel misbruik, e.d.) wordt besproken om mogelijke handelingsverlegenheid tegen te gaan.

Inbedding en structurele implementatie

Jaarlijkse wordt de leerlijn geüpdatet. Deze update wordt beschikbaar gesteld in de docentenportal. De leerlijn wordt structureel ingebed binnen het vaste curriculum van de school. Alle nieuwe docenten die de leerlijn gaan geven volgen de training van WiSEducatie. Er is sprake van een intensieve samenwerking tussen WiSEducatie en de school in de eerste jaren van implementatie. De uitkomst van deze samenwerking is dat scholen zelfstandig aan de slag gaan met seksuele vorming. WiSEducatie behoudt haar adviseursrol en doordat er jaarlijks contact is met docenten en leerlingen wordt de samenwerking voortgezet zolang de school gebruik maakt van de leerlijn. Hierdoor is het bijvoorbeeld mogelijk om vanuit die samenwerking verbinding te zoeken met landelijke

programma's als de Gezonde School waarin WiSEducatie een actieve rol speelt met het oog op een structurele en integrale aanpak rondom seksuele vorming.

Kosten

Vaste kosten voor de school

Gebruikerslicentie € 1,95* per leerling per jaar voor beide leerlijnen VMBO-HAVO/VWO
Training € 595,00 (max. aantal deelnemers 20)

De meeste docenten werken met de digitale handleiding. Het leerlingenboek is vanaf september 2020 interactief en zal dan ook met name digitaal worden gebruikt. Een enkele school zal overgaan tot het printen van de materialen:

Materiaalkosten

Printkosten van docentenhandleiding 0,06 per pagina
Per docent gemid. 65 pag. = € 3,90
Per leerling gemid. 24 pag. = € 1,55

Kosten in beschikbare uren

Implementatie

directie/ management:	1,5 uur per gesprek (gemiddeld 3-4 gesprekken per implementatie)
docent:	voorbereiding 2 uur per module deelname docenttraining 4 uur

Jaarlijks

Evaluatie en Maatwerk	Docent 30 minuten Coördinator/directie met WiSEducatie 1 – 1,5 uur per gesprek
-----------------------	---

Optionele kosten voor de school

Ouderavond € 495 (optioneel)
Deskundigheidsbevordering € 595 (optioneel)

*excl btw

3. Onderbouwing

Probleem

In tegenstelling tot de hoeveelheid data die beschikbaar is om de seksuele gezondheid van jongeren van Nederland in zijn algemeenheid te kunnen beschrijven, is er weinig data beschikbaar om de actuele stand van zaken op het gebied van seksuele vorming van jongeren te kunnen beschrijven die zichzelf rekenen tot de orthodox-christelijke gemeenschap. Bij gebrek aan specifieke cijfers die gelden voor deze subgroep is daarom hier en daar gebruik gemaakt van algemene cijfers. Zijn de cijfers specifiek van toepassing op de orthodox-christelijke jongere dan is dit expliciet vermeld.

Gebrek aan kennis en de invloed van de media

Over het algemeen is te stellen dat bij leerlingen binnen het (orthodox-)christelijk onderwijs het kennisniveau over seksualiteit lager is dan bij andere jongeren (Graaf, et al, 2017). Door het lagere kennisniveau gaat het grootste gedeelte van deze jongeren in de media op zoek naar informatie (Van Olst, 2012). Uit onderzoek (Nikken, 2010) blijkt dat er sprake is van sterke beïnvloeding vanuit de media waardoor het jongeren een onrealistisch en scheef beeld geeft van relatievorming en seksualiteit. De beïnvloeding vanuit de media en het gebrek aan kennis en informatie kan leiden tot angst en onzekerheid, risicogedrag en een lager zelfbeeld onder (orthodox-)christelijke jongeren (Olst, 2012). Van de (orthodox-)christelijke jongeren geeft 43 % van de jongens en 19 % van de meisjes aan niet tevreden te zijn over de eigen omgang met seksualiteit (Van Dijk, 2013).

Jongere jongeren die het VMBO volgen zijn eerder geneigd dit beeld van seks in de media als acceptabel te beschouwen en lopen daarom meer risico op ongewenste seksuele ervaringen die gevoed kunnen worden vanuit de media (Nikken, 2010).

Gebrek aan communicatie(en communicatieve vaardigheden)

Bijna 30% van de (orthodox-)christelijke leerlingen krijgt thuis geen seksuele voorlichting (Mooiweer, 2018). 44,5% van de leerlingen binnen een (orthodox-)christelijk onderwijsinstelling geeft aan niet te communiceren over seksualiteit met ouders, vrienden of derden (BEAM, 2019). Jongeren die niet met hun ouders communiceren over seks hebben een negatievere seksualiteitsbeleving dan jongeren die wel met hun ouders communiceren (Bongardt, et al, 2016). (Orthodox-)christelijke leerlingen hebben onvoldoende communicatieve mogelijkheden/vaardigheden om uitdrukking te kunnen geven aan (de eigen) seksualiteit en lopen daardoor verhoogd risico op grensoverschrijdend gedrag, ongewenste zwangerschappen en negatieve ervaringen (Bakker, et al, 2012).

Gesloten houding en sterke opvatting

(Orthodox-)christelijke leerlingen zijn onvoldoende voorbereid op seksuele gevoelens en seksualiteit door de gesloten houding over seksualiteit en diversiteit. De (orthodox-)christelijke subcultuur kent duidelijke structuren, regels en waarden. Wijkt het seksuele gedrag af dan bestaat het risico op uitsluiting, isolement en afwijzing. De angst voor afwijzing, isolement of de gevolgen van seksueel gedrag beïnvloeden het seksuele gedrag van jongeren (Bakker, et al, 2012). Er is weinig aandacht voor de sociaal emotionele kant van seksualiteit. Er is sprake van een 'dubbele moraal' (Emmerink, et al., 2018). De beeldvorming vanuit de samenleving en de visie vanuit thuis komen in conflict met elkaar. Dat maakt dat jongeren in twee werelden leven, waarin zij zich

verschillend kunnen gedragen (Felten, et al, 2009). Deze jongeren zijn vergeleken met andere jongeren conservatiever in hun opvattingen over seks voor het huwelijk of seks zonder verliefdheid. Ze hebben minder ervaring met het verrichten van seksuele handelingen – zowel online als offline - dan andere jongeren van dezelfde leeftijd (Graaf, et al., 2017). Weinig (orthodox-)christelijke scholen kennen een structurele aanpak van het thema seksualiteit. Er is sprake van handelingsverlegenheid onder docenten en de aanpak is sterk incident- en docentafhankelijk. (Bijsterveldt-Vliegenthart, J.M., OCW 2012). De bestaande materialen/trainingen sluiten onvoldoende aan bij de heersende normen en waarden.

Seksuele diversiteit

55% van de leerlingen binnen het (orthodox-)christelijk onderwijs denkt dat homoseksualiteit af te leren of te genezen is (Oosterwijk et al., 2010). Slechts 45% van de reformatorische leerlingen heeft de mening dat homoseksualiteit geen ziekte is (Oosterwijk, e.a. 2010). 4% van de ondervraagde orthodoxe christenen accepteert homoseksualiteit volledig (Roosevelt, 2009) (SCP, 2014). 4% van de jongens is biseksueel ten opzichte van 6 % van de meisjes. 3 % van de jongens en 1 % van de jongens geeft aan uitsluitend homoseksueel te zijn (Van Dijk, 2013)

Seksueel experimenteelgedrag (online)

(Orthodox-)christelijke jongeren doen vaker aan sexting dan hun seculiere leeftijdsgenoten. Daarnaast zijn ze ook positiever over sexting (Laan, 2018). (Orthodox-)christelijke jongeren vinden pesterijen, porno, geweld en discriminatie minder vervelend dan hun leeftijdsgenoten. Ook schatten ze de online risico's (zoals phishing, grooming en hacking) lager in dan hun leeftijdsgenoten (Laan, 2018).

Seksuele ervaringen

Van de (orthodox-)christelijke jongeren die seksueel actief zijn komt voor 30 % eerste keer geslachtsgemeenschap onverwacht (Van Dijk, 2013) en meer dan de helft van hen die seksueel actief zijn geweest geeft aan hier spijt van te hebben (BEAM, 2019). De eerste keer gebruiken (orthodox-)christelijke jongeren minder vaak een condoom dan andere jongeren maar staan positiever tegenover een zwangerschap op dit moment (Graaf, et al., 2017). Zeer christelijke meisjes die ervaring hebben met seks geven iets vaker aan dat ze de eerste keer werden overgehaald (Graaf, et al., 2017). Zeer christelijke jongeren denken minder positief over seks en beleven minder plezier aan seks met laatste sekspartner. Wel zijn deze jongeren iets meer tevreden over hun lichaam dan niet-gelovige of een beetje christelijke jongeren (Graaf, et al. 2017). 3 % van de jongens en 16 % van de meisjes geeft aan een negatieve seksuele ervaring te hebben gehad (Graaf, et al., 2017).

Oorzaken

Bij leerlingen binnen het (orthodox-)christelijk onderwijs is er sprake van gebrek aan kennis over seksualiteit. Leerlingen hebben onvoldoende vaardigheden en communicatieve mogelijkheden/vaardigheden om uitdrukking te kunnen geven aan (de eigen) seksualiteit en lopen daardoor verhoogd risico op grensoverschrijdend gedrag, ongewenste zwangerschappen en negatieve ervaringen.

Dit komt door verschillende factoren:

1. Het **gebrek aan relevante kennis en informatievoorziening vanuit de subcultuur.**

In de subcultuur gelden andere normen en waarden op het gebied van seksualiteit dan in de dominante cultuur. De (orthodox-)christelijke subcultuur probeert de hedendaagse cultuur zoveel mogelijk buiten de deur te houden, vooral die via de moderne media binnenkomt in plaats van haar te integreren. Dat maakt dat jongeren in twee werelden leven, waarin zij zich verschillend gedragen (Felten, et al, 2009). Wanneer jongeren adolescent worden krijgen ze de beschikking over meer fysieke leefruimte. Het dagelijkse toezicht van ouders neemt af door de (vaak grote) afstand tussen thuis en school. Leerlingen krijgen de beschikking over internet en (vaak ongefilterde) mobiele telefoon. Uit onderzoek (Nikken, 2007) is gebleken dat kinderen meer geneigd zijn om al op jongere leeftijd aan seks te doen of om grensoverschrijdend seksueel gedrag te accepteren als: hun band met hun ouders minder goed is; het ouderlijk toezicht op het mediagebruik minder sterk is; de druk van vrienden om geseksualiseerde media te bekijken groter is of als ze de groepsnormen van hun vriendenkring meer accepteren. Deze kenmerken gelden ook voor een deel voor de orthodox-protestantse gezinnen (Laan, 2018) waardoor het aannemelijk is dat dit deze resultaten ook gelden voor deze jongeren. Daarnaast kan dit conflict kan zich uiten in bijvoorbeeld grensoverschrijdend gedrag en ongewenste zwangerschappen (Seks onder je 25^e,2012).

2. De (gesloten/onverschillige) attitudes ten aanzien van seksualiteit en seksuele diversiteit binnen een subcultuur met sterke sociale controle en duidelijke waarden en normen.

Voor (orthodox-)christelijke jongeren heeft religie een sterke invloed op de wijze waarop wordt gesproken over seksualiteit en op de beleving van seksualiteit (Seks onder je 25^e, 2012) (Veenendaal, 2009). Onder de jongeren is er sprake van een *negatieve gedragsintentie*. De meeste jongeren zullen willen wachten met geslachtsgemeenschap tot het huwelijk (houding) en de omgeving van de jongeren (sociale invloed) stimuleert om geen seksueel gedrag te vertonen. De houding van de meeste jongeren is sterk bepaald door de heersende opvattingen binnen de subcultuur. Religieuze jongeren vinden het belangrijker om typisch mannelijk/vrouwelijk te zijn (Emmerink, et al., 2018). Jongeren hebben een gesloten of onverschillige houding met betrekking tot seksualiteit waarbij schuld- en schaamtegevoelens een rol spelen (de Graaf et al, 2005). Dit zorgt voor een negatieve beleving van de eigeneffectiviteit. Jongeren weten niet beter en vragen niet om het gesprek en gaan op zoek naar andere (vaak anonieme) informatiebronnen. Door het gebrek aan communicatie is er een gebrek aan kennis en (communicatieve) vaardigheden. Er is weinig interne motivatie aanwezig om te communiceren met anderen over seksualiteit omdat men minder ervaring heeft met eigen inbreng, verantwoordelijkheden en autonomie in vergelijking tot andere jongeren. Dit leidt tot een onverschillige houding ten aanzien van bespreken van seksualiteit bij jongeren (Olst, 2013) wat kan leiden tot meer risicogedrag. Voor 30 % van de seksueel actieve (orthodox-)christelijke jongeren komt de eerste keer geslachtsgemeenschap onverwacht. In combinatie met minder kennis en vaardigheden zorgt dit voor een verhoogd risico op een ongeplande zwangerschap of een seksueel overdraagbare aandoening (de Graaf, et al., 2017). Er is weinig tot geen ruimte voor seksuele diversiteit wat, tenzij iemand zelf homo- of biseksueel is, niet zozeer invloed heeft op iemands seksuele relaties, maar wel kan leiden tot homonegatief gedrag (bv. Buijs, Hekma & Duyvendak, 2008; Jewell & Morrison, 2010). Minder dan 3 % geeft aan dat homoseksualiteit gepraktiseerd mag worden in een relatie (Weert, 2019).

3. Gebrek aan communicatie over seksualiteit en seksuele diversiteit.

Praten over seks is een taboe in de meeste (orthodox-)christelijke gezinnen, omdat ouders hun kinderen niet willen aanzetten tot seks (Vennix et al., 2005) (van Olst, 2012). Bij 44,5 procent van de jongeren wordt thuis nooit over seks gesproken (Beam, 2019). Ook de angst voor afwijzing, isolement of de gevolgen van seksueel gedrag beïnvloeden de communicatie over en het seksuele gedrag van jongeren. De communicatie over seksualiteit is sterk normerend en beoordelend van aard. In een deel van de gezinnen is er sprake van grote geslotenheid (Bakker, Felten, 2012). Er is weinig/geen gesprek over de heersende normen en waarden over seksualiteit waardoor jongeren meer risico lopen op meeloopgedrag en grensoverschrijdende situaties. Verder dan het standpunt 'Seks voor het huwelijk mag niet' komt meer dan 70 % van de leerlingen niet (van Olst, 2012).

*4. Jongeren hebben **een gebrek aan (communicatieve) vaardigheden met betrekking tot seksualiteit en seksuele diversiteit.***

Jongeren zijn zich weinig/niet bewust van de eigen normen en waarden en worden weinig gestimuleerd door hun opvoeders om vragen te stellen en een eigen mening te ontwikkelen (van Olst, 2012) (Oosterwijk, et al, 2011) (morele verplichting). Terwijl tussen de 52-68 % van de leerlingen binnen het VO aangeeft het belangrijk te vinden wat de Bijbel zegt over seksualiteit (Fieret, 2013). Er is onduidelijkheid over hoe de normen en waarden van de subcultuur na te leven en het ter discussie stellen van deze normen en waarden gebeurt nauwelijks. Door gebrek aan ruimte (thuis en op school) om zichzelf persoonlijk te ontwikkelen (morele verplichting) is het voor jongeren moeilijk om de normen en waarden eigen te maken. De jongeren kunnen (de eigen) seksualiteit onvoldoende bespreekbaar maken, hebben moeite met vragen stellen en grenzen aangeven. Ze zijn zich onvoldoende bewust van hun houding ten aanzien van seksualiteit en seksuele diversiteit en weten daardoor minder over (de omgang met) seksualiteit en diversiteit. De jongeren hebben een kennislacune op het gebied van seksualiteit en seksuele diversiteit.

Aan te pakken factoren

Factor 1. Het gebrek aan relevante kennis en informatievoorziening vanuit de subcultuur. Subdoel 1, 2, 3, 4.

Factor 2. De (gesloten/onverschillige) attitudes ten aanzien van seksualiteit en seksuele diversiteit. Subdoel 6, 7, 8, 10 en subdoel 1, 2, 3, 4 van intermediaire doelgroep.

Factor 3. Gebrek aan communicatie over seksualiteit en seksuele diversiteit. Door subdoelen 2,3 en 6

Aan de opvatting en het gedrag van de ouders en de kerk verandert weinig tot niets met dit lespakket. Wel ontvangen leerlingen informatie en tools om met de situatie, de eigen opvattingen en wensen en behoeften om te gaan en om hierover in te gesprek te gaan met de ouders. Daarnaast zet WiSEducatie zich in voor een integrale aanpak waarbij in de praktijk initiatieven ontstaan vanuit de beweging die de school maakt voor een structurele en integrale aanpak met Be-Loved. Zie praktijkvoorbeeld.

Factor 4. Jongeren hebben een gebrek aan (communicatieve) vaardigheden met betrekking tot seksualiteit en seksuele diversiteit. Subdoel 5, 6, 7, 8, 9, 10

Zie voor een overzicht van de samenhang tussen probleem en doelen bijlage 1.

Verantwoording

Comprehensive sex-education

Het materiaal sluit aan bij de belevingswereld van (orthodox-)christelijke leerlingen maar heeft niet de 'abstinence only' insteek. De abstinence only insteek houdt in dat men alleen communiceert dat de enige veilige seks, geen seks is, tot je getrouwd bent. In Be-Loved wordt ingezet op Comprehensive Seks Education (Kirby, 2008), waarbij ook wordt uitgelegd dat je condooms en de pil moet gebruiken en je verantwoordelijk moet gedragen (o.a. module 3, les 2). Leerlingen worden (leeftijdsadequaat) voorbereid op de fase waarin ze seksueel actief zouden kunnen worden door informatie te geven over soa's en voorbehoedsmiddelen, en na te denken over het al dan niet gebruiken van voorbehoedsmiddelen (o.a. module 3, les 2 en module 4, les 2). Er wordt nagedacht over manieren om veilig te vrijen door aandacht te besteden aan grenzen, gezondheid (soa's en voorbehoedsmiddelen) en zwangerschap (voorbehoedsmiddelen). Het ondersteunt het gesprek tussen ouders en kind door ouders te betrekken bij de lessen Be-Loved (o.a. huiswerkopdracht, ouderavond). Leerlingen oefenen met het stellen van grenzen op seksueel gebied (verbaal en non-verbaal) en seksueel weerbaar gedrag. Ook is er aandacht voor de invloed van alcohol en drugs op seksualiteit.

Seksuele interactiecompetentie model

Volgens het seksuele interactiecompetentie model (Vanwesenbeeck et al, 1999) vormt de interactionele competentie de sleutel tot het realiseren van seksueel gezond gedrag. Het begrip interactionele competentie verwijst naar kennis, vaardigheden en attitudes die nodig zijn voor het realiseren van veilige, prettige en gelijkwaardige seksuele contacten. Be-Loved richt zich op deze verschillende factoren die van invloed zijn op de seksuele interactiecompetentie, zoals bijv.: gezinsklimaat, seksuele communicatie in gezin van herkomst, seksuele opvoeding, normatieve invloeden van leeftijdsgenoten, cognities en attitudes ten aanzien van seksualiteit, gender, seksuele risico's en seksuele situaties. Hierbij richt Be-Loved zich met name op de kennis, vaardigheden en attitudes van leerlingen.

De leerlingen oefenen door verschillende werkvormen in het beoordelen van eigen vaardigheden, ontwikkelen van strategieën en het vermogen om controle uit te oefenen (*modelling with guided enactment*). De concrete ervaringen vormen de basis voor de evaluatie (van de seks, van de interactie en het risico) en het ontwikkelen van gedragsintenties voor de toekomst (Van Oosten en Höing, 2009). Door de aanpak te richten op de belangrijkste factoren die het gedrag beïnvloeden vergroot het lespakket het effect van de seksuele voorlichting aan de (orthodox) christelijke leerlingen (De Vries e.a., 1988; Kok, 1991; Ajzen en Fishbein, 1980, geciteerd in Van Bilsen, 1993, p. 38). Be-Loved wil de kennis van de leerlingen vergroten waardoor ze anders zouden kunnen handelen op gebied van seksualiteit. Be-Loved wil de openheid en het bewustzijn over seksualiteit onder de leerlingen vergroten.

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

Onderzoek en resultaten

A. 1. Kruyswijk, W., (2013) Procesevaluatie Be-Loved. Weerbaar in Seksualiteit. Apeldoorn.

B. 1. Procesevaluatie. Er is door Weerbaar in Seksualiteit in de periode juni-oktober 2013 een procesevaluatie uitgevoerd op twee scholen onder directie, docenten en leerlingen. Het ging om interviews (directie: N=3), schriftelijke enquêtes (docenten: N=25 en leerlingen: N=442). De onderzoeksvraag richting directie en docenten was in hoeverre het de deelnemende scholen is gelukt om de lesmethode Be-Loved op (voor hen) gewenste wijze uit te voeren en op welke wijze zij het lespakket inbedden in het curriculum. De leerlingen zijn onder andere bevraagd op attitude (de herkenbaarheid), kennis (wat ze ervan geleerd hebben) en hun ervaringen met de lessen. Het betrof leerlingen uit de klassen 1-3. De scholen waarop de procesevaluatie is gehouden hebben in verhouding tot andere scholen al meer ervaring met Be-Loved. In de meeste gevallen zijn alle lessen van een module uitgevoerd.

C. Samenvatting procesevaluatie

Het grootste deel van de leerlingen onderschrijft het belang van de lessen Be-Loved. Bijna 85 % van de leerlingen geeft aan (vaak) iets te hebben geleerd van de lessen. Dit geeft zicht op de relevantie van het materiaal voor de leerlingen. In module 1 geeft 84 % (169/ N=201) van de leerlingen aan (vaak) iets te hebben geleerd. Voor module 2 is dit 91 % (29/ N=153) en module 3 85 % (124/ N=145).

Bijna 80 % van de leerlingen herkent de onderwerpen die besproken zijn (vaak) in het dagelijks leven. Voor bijna 87 % van de leerlingen hoeven de lessen Be-Loved niet te worden veranderd. De leerlingen geven aan de lessen als interessant en leerzaam te hebben ervaren. Sommigen leerlingen geven aan het wel spannend te hebben gevonden hierover in gesprek te gaan met andere leerlingen, maar het wel als goed te hebben ervaren.

Voor ongeveer de helft van de docenten is de implementatie goed verlopen. Men is blij met de keuze voor Be-Loved omdat men voldoende uit de voeten kan met zowel het lesmateriaal als de geboden begeleiding vanuit school (en vanuit WiS). De andere helft van de docenten geeft verbeterpunten aan t.a.v. de geboden begeleiding en beleid vanuit de school. Bijna alle respondenten (24 van de 25) geven aan dat de training om docenten voor te bereiden op het geven van de lessen van Be-Loved toereikend is geweest. Het lespakket heeft volgens alle docenten bijgedragen aan de weerbaarheid van de leerlingen. De kennis van de leerlingen is volgens hen vergroot, waardoor ze anders zouden kunnen handelen op gebied van seksualiteit. Ook is de openheid over het onderwerp toegenomen en is het bewustzijn over seksualiteit onder de leerlingen vergroot. Vrijwel alle docenten zijn tevreden over het (digitale) materiaal: afwisselend en goed opgebouwd. Methodisch vinden zij het lespakket goed doordacht. De structuur is goed bruikbaar. Enkele docenten vonden de lessen wat rommelig van opzet (vooral de leesbaarheid) en zouden ze meer schriftelijke verwerkingsopdrachten voor de leerlingen willen. De docenten zijn tevreden over de mogelijkheden voor eigen inbreng en de structuur van de handleiding.

(Opmerking bij deze procesevaluatie 2013: n.a.v. uitkomsten van deze procesevaluatie zijn de volgende aanpassingen doorgevoerd in het materiaal: de losse werkbladen zijn vervangen door een vast werkboek voor de leerling, per les is een leskaart ontwikkeld voor de docent en alle materialen zijn per module en niveau te vinden op de online docentenportal. Deze worden jaarlijks geüpdatet.)

In de interviews met directie geven beide betrokken scholen aan dat wat hen betreft de implementatie van Be-Loved succesvol is doorlopen. De scholen hadden een behoefte aan een doorlopende leerlijn en vinden deze in Be-Loved. De persoonlijke overtuiging van de noodzaak voor een doorlopende lijn speelde een belangrijke rol in de besluitvorming rondom het gebruik van Be-Loved als ook de specifieke toepasbaarheid voor (orthodox) christelijke leerlingen. De training voor docenten, verandering in wetgeving, mogelijkheid tot leveren van maatwerk, digitale en snelle aanlevering zijn voorbeelden van bevorderende factoren m.b.t. het implementatieproces. Een volledige opsomming is terug te vinden in het verslag.

A. 2.Kruyswijk, S.W. (2020) Aanzet Procesevaluatie Be-Loved. WisEducatie. Apeldoorn.

B. 2. Aanzet procesevaluatie. Eind maart brak Corona uit. WiSEducatie heeft haar samenwerkingspartners op de scholen in april benaderd met de vraag om online deel te nemen aan de enquête. Maar een zeer beperkt deel heeft hierop gereageerd (N=13). Er is vanuit WiSEducatie begrip voor het gering aantal reacties gezien de hectische en chaotische tijd waar de scholen zich in bevinden. Met het oog op het huidige erkenningstraject is er, met zeer beperkte middelen, geprobeerd zicht te krijgen op hoe het proces rondom uitvoering en implementatie van Be-Loved verloopt en wordt ervaren door betrokkenen. Er zijn diepte-interviews afgenomen met uitvoerende docenten (N=6).

C. Samenvatting aanzet procesevaluatie 2019-2020

Van de uitvoerende docenten, die mee hebben gewerkt aan de procesevaluatie, maakt 30 % gebruik van intervisie (N=6). Dat is opvallend. Sinds 2019 wordt dit actief gestimuleerd door WiSEducatie en dit lijkt effect te hebben. 70 % van de docenten heeft een docententraining gevolgd. Dit betekent dat 30 % van de docenten geen docententraining heeft gevolgd bij WiSEducatie terwijl dit een duidelijke voorwaarde is voor uitvoering. Mogelijk heeft dit te maken met het eenmalige moment waarop dit gebeurt. 92 % van de docenten die aanwezig is geweest bij de training voelt zich na afloop voldoende voorbereid om de lessen Be-Loved te geven.

Alle docenten geven aan de (inhoudelijke gespreks)lijn van de lessen hebben gevolgd. Daarnaast geven alle docenten aan (enigszins) tevreden te zijn over de eigen uitvoering van de lessen. Dit zegt iets over de eigen effectiviteit. Alle docenten geven aan dat er een groepsgesprek heeft plaats gevonden.

Met name de doorlopende leerlijn spreekt de docenten aan. Men ziet de meerwaarde van een structurele manier van bespreekbaar maken van seksualiteit en seksuele vorming. Hierbij zoekt men naar een manier die leeftijdsadequaat is én past bij de populatie in de school. Ook het kunnen voorbereiden en vormen van leerlingen op het gebied van relaties en seksualiteit wordt als een belangrijk doel gevonden. Alle docenten geven terug dat het doel om seksualiteit bespreekbaar te maken is behaald.

Bijna elke docent heeft een docententraining aangeboden gekregen van WiSEducatie. Sommige docenten waren niet in de gelegenheid om aan te sluiten bij de training. Er wordt

de suggestie gedaan om meerdere momenten te plannen zodat iedereen ook de gelegenheid krijgt om deel te nemen aan de training. Het wordt gewaardeerd dat WiSEducatie goed bereikbaar is voor vragen/opmerkingen. Ook het persoonlijke contact met WiSEducatie wordt genoemd als waardevol.

Er lijkt meer ruimte te ontstaan voor persoonlijke vorming, waarin de leerling de ruimte krijgt om zich te verhouden tot wat hem/haar wordt aangereikt. Zonder daarbij te willen sturen. Alle docenten benoemen dit als het sterkste punt van Be-Loved. Daarnaast geeft men aan mee te kunnen groeien met de leerlingen omdat het materiaal goed aansluit bij de jongeren en docenten daardoor beter beeld krijgen waar jongeren mee bezig zijn. Ook de signalerende werking die uitgaat van de lessen, bijvoorbeeld op het gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag van de leerling, wordt als sterk punt genoemd.

Aanbevelingen:

Meerdere trainingsmomenten voor docenten realiseren
Opnemen van de leerlijn Be-Loved in het boekenpakket

Ontwikkelingen naar aanleiding van (o.a.) deze aanbevelingen:

Ontwikkeling van onlinecursus die docenten kunnen volgen met specifieke aandacht voor oordeel loos communiceren en hoe te werken aan persoonlijke seksuele vorming. (najaar 2020)

Onderzoek naar mogelijkheden om opgenomen te kunnen worden in het boekenpakket van de school. (schoolseizoen 2020-2021)

5. Samenvatting Werkzame elementen

- Betrokken en intensieve samenwerking met scholen door jaarlijkse evaluaties, training, intervisie en updates waardoor lessen structureel worden uitgevoerd en de school toewerkt naar een breder schoolbeleid met betrekking tot seksualiteit (2, 3-uitvoering)
- Persoonlijke betrokkenheid wordt vergroot doordat er ruimte is voor een persoonlijke inbreng van docenten* en leerlingen door nadruk op groeps gesprekken en persoonlijke verwerking. (3, 5-specifiek)
- Het pakket volgt het principe van 'comprehensive sex education'. (2, 3-specifiek)
- De school neemt de lessen op in het curriculum waarmee de uitvoering van de lessen worden geborgd (2, 5-uitvoering)
- Inzetbaar binnen (orthodox) christelijk onderwijs door rekening te houden met de heersende normen en waarden. (2, 3, 5-specifiek)
- Actieve en interactieve werkvormen, bijvoorbeeld groepsdiscussie en actieve informatieverwerking, stimuleert de persoonlijke vorming van de leerlingen. (2, 3, 5 -specifiek)
- De kennisoverdracht is gekoppeld aan de belevingswereld, vraag en persoonlijke ervaringen van jongeren. (2, 3, 5-specifiek)
- Ondersteuningsmogelijkheden op maat voor de uitvoerende docent, intervisie, supervisie, evaluatie (2, 5)
- Er is sprake van zowel persoonlijke- als van groepsvorming. (2, 4-specifiek)
- De lessen bevatten herkenbare en relevante kennis en informatie voor de leerlingen is toespitst naar leeftijdsfase en niveau. (2, 3, 5-specifiek)
- Uitgebreid en duidelijk handboek en training voor de docent. (2, 3, 5 -algemeen)

Betekenis scores:

2. Veronderstelling in de aanpak
3. Onderbouwing
5. Praktijkervaringen

**In de vier handleidingen wordt steeds, onder het kopje 'Optioneel', aangegeven welke oefeningen de docent het beste kan kiezen voor klassikale uitvoering en welke eventueel als huiswerkopdracht kunnen worden meegegeven. Ook wordt per onderdeel onder het kopje Vertel/Conclusie aangegeven waarop de docent bij de uitvoering moet letten. Tenslotte worden alternatieve werkvormen genoemd die te vinden zijn op de docentenportal.*

6. Aangehaalde literatuur

- Azoulay, A. (2018). International technical guidance on sexuality Education. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, World Health Organisation, UNESCO.
- Bakker, H., Felten, H. (2012). Mantel der liefde. Utrecht: Movisie
- BEAM. (2019). Het grote seksonderzoek. Hilversum: EO
- Bilsen, P.M.A. van & A. Ph. Visser (1993). Effecten van seksuele voorlichting aan jongeren. Brussel: International Health Foundation.
- Bongardt, D. van de, Dekovic, M., Reitz, E. (2016) Seksuele ontwikkeling tijdens de adolescentie in context. Tijdschrift voor Seksuologie, volume 40, 206-211
- CBS. Geraadpleegd op 03-05-2020.
<https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/vo/leerlingen-vo/aantallen-leerlingen-in-het-vo>
- Dijk, H. van. (2013). Cijfers christelijke studenten. Beïng Real. Tilburg: University Tilburg
- Felten, H., Janssens, K., Brants, L. (2009). Seksualisering: 'Je denkt dat het normaal is'. Utrecht: Movisie.
- Fieret, W. (2013). Verbinders, Schakelaars en Ontkoppelaars in mijn klas. Amersfoort: lectoraat identiteit Hoornbeek College.
- Emmerink, P., Vanwesenbeeck, I., van den Eijnden, R. J. J. M., van Lankveld, J. J. D. M., & Ter Bogt, T. F. M. (2018). Een verkenning van de seksuele dubbele standaard bij adolescenten en jongvolwassenen in Nederland. Tijdschrift voor Seksuologie, 42(1), 8-13.
- Graaf, H. de, Meijer, S., Poelman, J., & Vanwesenbeeck, I. (2005). Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005. Delft: Eburon
- Graaf, H. de, Nikken, P. Janssens, K., Felten, H. & Berlo, W. van (2009). Seksualisering: reden tot zorg? Utrecht: Rutgers Nisso Groep/NJi/Movisie.
- Graaf, H. van de, Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., Meijer, S. (2017). Seks onder je 25ste. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017. Delft: Eburon.
- Kirby, D. & Lepore, G. (2008). Sexual risk and protective factors: Factors affecting teen sexual behavior, pregnancy, childbearing and sexually transmitted disease: Which are important? Which can you change? Washington, D.C.: The National Campaign to Prevent Teen and Unplanned Pregnancy.
- Kruyswijk, W. (2013). Procesevaluatie Be-Loved. Apeldoorn: Weerbaar in Seksualiteit.
- Kruyswijk, S.W. (2020). Aanzet Procesevaluatie Be-Loved. Apeldoorn: WisEducatie.
- Laan, J. (2018). Jongeren en online veiligheid. Nunspeet: Kliksafe
- Mooiweer, H. (2018). Porno., heel normaal. Gouda: CGO GL

Nikken, P. (2007). Jongeren, media en seksualiteit. Utrecht: NJI

Olst, v. C. (2012). Seks(ualiteit): nog een taboe?! Ede: Christelijke Hogeschool Ede

Oomen, B. M., Guijt, J., Meijvogel, L. Ploeg, M., Rijke, N., (2009). Recht op Verschil? Percepties en effecten van gelijke behandelingswetgeving onder orthodox-protestanten in Nederland. Middelburg: Roosevelt Academy.

Oosten, N. van & M. Höing (2009, in bew.). Primaire preventie van seksueel geweld. 2e herz. druk.

Oosterwijk, E., Balder, M. (2010). Tussen Bijbel en onbeperkte seksuele ruimte. Ede: CHE

Rentinck, E. C. M., Rutten, A. (2018). Referentieraming 2018. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Vanwesenbeeck, I. (1999). Female sexual power and control: From problem to promise. In: A. van Lenning, M. Bekker & I. Vanwesenbeeck (eds.). Feminist utopias in a postmodern era. Tilburg: Tilburg University Press.

Veenendaal, van, K.E.J. (2009). De rol van religie en ouder-kind communicatie over seks op de interactiecompetentie van adolescenten in Nederland. Utrecht: Universiteit Utrecht

Weert, A. de, (2015). De nieuwe refo. Apeldoorn: Reformatorisch Dagblad. Gepubliceerd in een reeks artikelen op rd.nl. Onderzoeksgegevens op aanvraag beschikbaar.

7. Praktijkvoorbeeld

Situatie voor Be-Loved:

Scholengemeenschap (2800 leerlingen) besteedt uitsluitend aandacht aan seksualiteit in de biologielessen. Daarnaast zijn er sporadisch themadagen over het onderwerp seksualiteit, met een externe spreker en kunnen de leerlingen workshops volgen over mode, zelfbeeld, verschil jongens en meisjes, etc. Er is geen sprake van een doorlopende leerlijn en er is een incident-afhankelijke en docent-afhankelijke aanpak. De school heeft als wens het (seksuele) gedrag van de leerlingen meer te beïnvloeden alleen weet niet hoe dit om te zetten in concreet aanbod voor leerlingen en docenten. Er doen zich incidenten voor rondom o.a. grensoverschrijdend gedrag en chantage via internet.

Uitvoering Be-Loved:

(voorbereidingsfase)

Begin september 2018 vinden de eerste oriënterende gesprekken plaats tussen WiS en twee docenten die Seksuele vorming agenderen als een belangrijk thema om mee bezig te zijn in het onderwijs. De scholengemeenschap kent zeven (autonome) locaties. De school ontvangt vrijblijvend de inlogcodes van de docentenportal en onderzoekt of de materialen geschikt zijn voor de scholengemeenschap. Het materiaal wordt bekeken door verschillende secties (godsdienst, biologie, teamleiders (mentorraat), maatschappijleer). Men is positief over het materiaal en er komt een vervolgesprek. Dit gesprek wordt gevoerd met alle directeuren van alle afdelingen en een vertegenwoordiger van het bestuur. In totaal zijn er 8 mensen van de directie aanwezig. In dit gesprek wordt de urgentie van het bespreekbaar maken van seksualiteit besproken. Er worden situaties rondom risicogedrag, seksueel gedrag en grensoverschrijdend gedrag gedeeld door de school. Men is op zoek naar een doorlopende leerlijn die geschikt is voor de leerlingen van deze school. De mogelijkheden van Be-Loved en de inbedding in het curriculum worden besproken. Naar aanleiding van dit gesprek wordt er een commissie gevormd van docenten die samen met WiS het proces begeleiden van implementatie van Be-Loved. In april 2019 wordt in een gesprek met deze commissie een implementatieplan opgezet door WiS op het gebied van beleid (waar willen we staan over vier jaar), logistiek (wie, wat, waar, hoe met betrekking tot de uitvoering) en inbedding (structureel en integraal). Ook wordt er gekeken naar hoe de ouderbetrokkenheid te bevorderen (ouderavond) en het draagvlak onder docenten te bevorderen.

Naar aanleiding van dit gesprek gaat de commissie een plan van aanpak schrijven, legt deze voor aan directie en na goedkeuring volgt een telefonisch gesprek waarin afspraken worden gemaakt voor het trainen van docenten. De school kiest voor een implementatie verspreid over 2 schooljaren. Eerst implementatie binnen de onderbouw, daarna gevolgd door implementatie in de bovenbouw.

(uitvoeringsfase)

Begin september 2012 wordt het lespakket opgeleverd.

Najaar 2019 worden de eerste groepen docenten getraind. Alle mentoren die lessen seksuele vorming aanbieden ontvangen de training. Er doen in totaal ongeveer 60 docenten mee aan de training. Tijdens de training staat het bespreekbaar maken van seksualiteit centraal. De docenten ervaren de training als waardevol en persoonlijk en als een goede voorbereiding op het geven van de lessen. De ouders worden per brief op de

hoogte gesteld van het lespakket Be-Loved en de motivatie van de school om deze te gebruiken.

In de periode januari-maart starten docenten op 7 verschillende locaties de lessen Be-Loved. De begeleiding is per afdeling geregeld. Het ene team werkt met buddy's, waarbij docenten onderling aan elkaar gekoppeld worden, het andere team krijgt begeleiding vanuit de teamleider. Het geheel wordt gemonitord door de teamleiders en directie. In sommige gevallen zoeken docenten elkaar op om elkaar te ondersteunen bij de uitvoering. Er is dan ruimte voor reflectie en feedback. De leerlingen reageren wisselend. Er is een groep leerlingen die moet wennen aan het bespreken van seksualiteit, maar de grootste groep participeert tijdens de lessen. De vertrouwenspersonen waren op de hoogte van de uitvoering van de lessen. Tijdens elke module werd de leerling gewezen op de mogelijkheid van interne begeleiding. In februari wordt er, tijdens de uitvoering van de lessen Be-Loved, in klas 2 de educatieve escaperooms aangeboden. De school verzorgt zelf in samenwerking met de politie uit de regio, een aantal ouderavonden op locaties én in de kerkgemeenschappen. Op deze ouderavonden ligt inzage-exemplaren van de leerlijn en ontvangen ouders tips en adviezen met betrekking tot de seksuele opvoeding. Ouders reageren positief en ondersteunen het initiatief van school. Ze geven aan geconfronteerd te worden met de eigen verlegenheid rondom dit onderwerp.

In maart – mei 2020 zou op locatie worden geevalueerd met docenten en leerlingen. Helaas is dit vanwege de coronaperiode geannuleerd. Deze gesprekken zijn verplaatst naar het najaar. Wel is een algemene evaluatie met alle team coördinatoren en twee commissieleden geweest. De school spreekt van een succesvolle implementatie.

Situatie na Be-Loved
(implementatiefase)

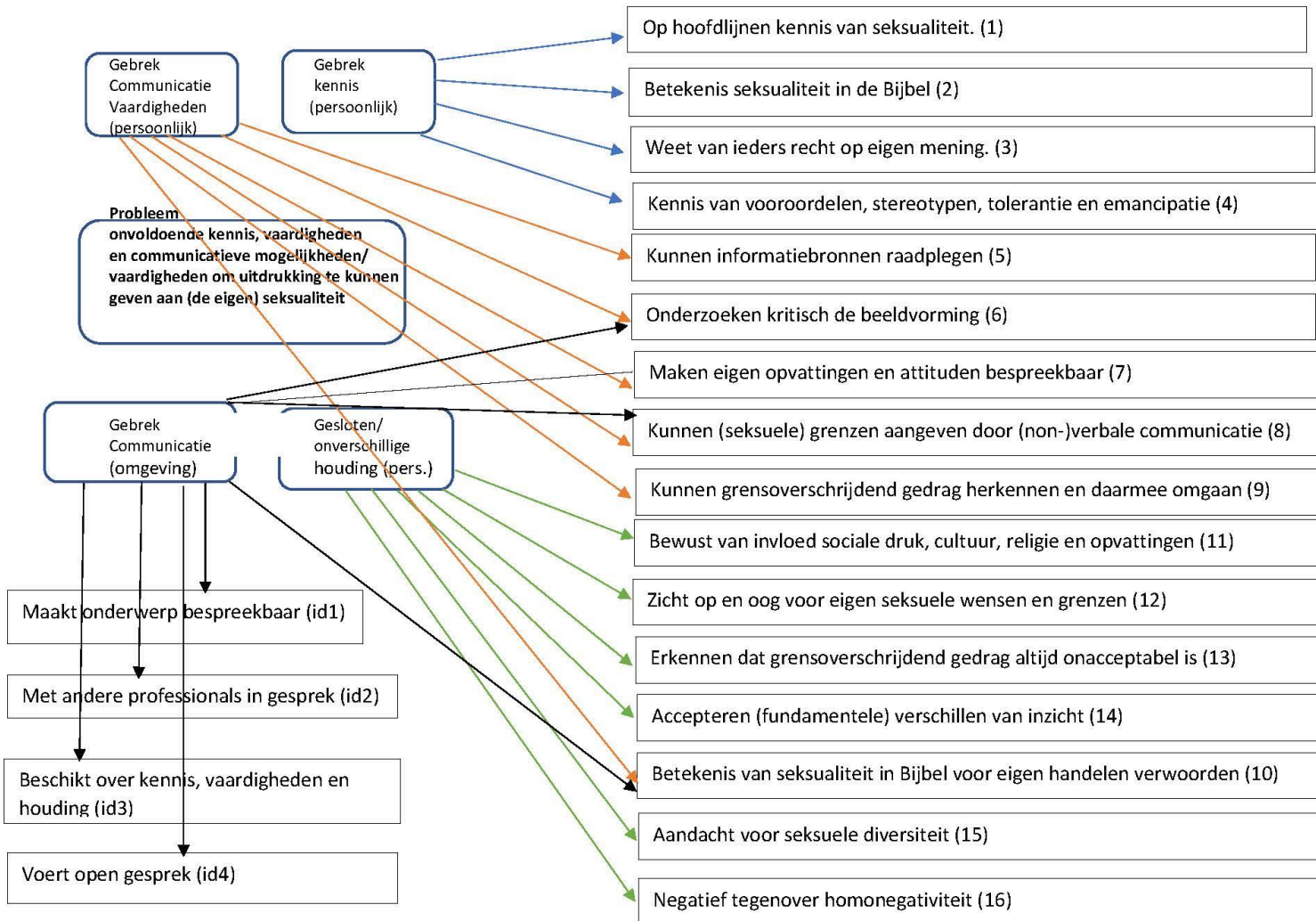
In schooljaar 2020-2021 worden in alle leerjaren de lessen verzorgd. De lessen zijn ingebed binnen mentoraat-biologie en levensbeschouwelijke vaardigheden. Elk jaar zullen de nieuwe docenten worden getraind door WiS. Seksualiteit is een vast onderdeel van het aanbod van de school. Seksualiteit is bespreekbaar gemaakt en zal op structurele wijze ieder jaar bespreekbaar zijn binnen alle groepen. WiSEducatie verzorgt jaarlijks de updates, evaluaties, trainingen, toerusting en werkt hiervoor samen met diverse lokale partijen als politie, maatschappelijke organisaties en kerkelijk jeugdwerk.

Bijlage 1. Schema Probleem en samenhangende factoren

Hoofddoel: Kennis, (communicatieve) vaardigheden stereotypen en een open houding t.o.v. seksualiteit en seksuele diversiteit.

Probleem en samenhangende factoren

Subdoelen

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (Nji), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport & Bewegen, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

Nederlands
Centrum
Jeugdgezondheid

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

